

Hotărîre privind controlul constituționalității unor dispoziții
ale art.421, art.433 alin.(1), art.452 alin.(1) și art.455 alin.(3)
din Codul de procedură penală al Republicii Moldova

Nr.16 din 19.07.2005

Monitorul Oficial al R.Moldova nr.101-103/12 din 29.07.2005

* * *

În numele Republicii Moldova,
Curtea Constituțională în componența:

Victor PUȘCAȘ - președinte
Alina IANUCENCO - judecător
Mircea IUGA - judecător
Dumitru PULBERE - judecător
Elena SAFALERU - judecător-raportor
Ion VASILATI - judecător

cu participarea grefierului Corina Popa, deputatului în Parlament Ion Pleșca, autorul sesizării, reprezentantului permanent al Parlamentului la Curtea Constituțională Ion Mîțu, reprezentantului Parlamentului Raisa Botezatu, judecător la Curtea Supremă de Justiție, reprezentantului permanent al Guvernului la Curtea Constituțională Nicolae Eșanu, viceministru al justiției, conducîndu-se după art.135 alin.(1) lit.a) din Constituție, art.4 alin.(1) lit.a) din Legea cu privire la Curtea Constituțională, art.4 alin.(1) lit.a) și art.16 alin.(1) din Codul jurisdicției constituționale, a examinat în ședință plenară deschisă dosarul privind controlul constituționalității unor dispoziții ale art.421, art.433 alin.(1), art.452 alin.(1) și art.455 alin.(3) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova.

Drept temei pentru examinarea dosarului a servit sesizarea deputatului în Parlament Ion Pleșca, depusă la 11 mai 2005, în conformitate cu art.24 și art.25 din Legea cu privire la Curtea Constituțională, art.38 și art.39 din Codul jurisdicției constituționale.

Prin decizia Curții Constituționale din 24 mai 2005 sesizarea a fost acceptată pentru examinare.

În procesul examinării preliminare a sesizării Curtea Constituțională a solicitat puncte de vedere Parlamentului, Președintelui Republicii Moldova, Guvernului, Curții Supreme de Justiție, Ministerului Justiției, Procuraturii Generale, Baroului Avocaților din Republica Moldova, Ligii avocaților din Moldova, Catedrei de Drept Procesual Penal și Criminalistică a Universității de Stat din Moldova, reprezentantului Guvernului la Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Centrului pentru Drepturile Omului din Republica Moldova, Organizației obștești "Juriștii pentru Drepturile Omului", Comitetului Helsinki pentru Drepturile Omului în Republica Moldova.

La 27 noiembrie 2003 avocatul parlamentar Raisa Apolschi a contestat constituționalitatea dispozițiilor art.452 alin.(1) din Codul de procedură penală, invocînd aceleași argumente, însă la 17 februarie 2004 și-a retras sesizarea. Prin Decizia Curții Constituționale din 2 martie 2004, în conformitate cu prevederile art.60 lit.a) din Codul jurisdicției constituționale, procesul a fost sistat.

Examinînd materialele dosarului, audiind informația prezentată de

judecătorul-raportor și argumentele expuse de participanții la ședință,
 Curtea Constituțională

a constatat:

1. Potrivit art.452 alin.(1) din Codul de procedură penală (adoptat prin Legea nr.122-XV din 14 martie 2003, pus în aplicare la 12 iunie 2003)*, Procurorul General, precum și, prin intermediul avocatului, persoanele menționate în art.401 pct.2)-4) pot ataca cu recurs în anulare la Curtea Supremă de Justiție orice hotărâre judecătorească irevocabilă după epuizarea căilor ordinare de atac.

 * M.O., 2003, nr.104-110, art.447, art.449.

Persoanele menționate în art.401 alin.(1) pct.2)-4) din Codul de procedură penală sînt inculpatul, partea vătămată, partea civilă și partea civilmente responsabilă.

2. Autorul sesizării contestă dispozițiile art.452 alin.(1) din Codul de procedură penală, conform cărora inculpatul, partea vătămată, partea civilă și partea civilmente responsabilă, după epuizarea căilor ordinare de atac, pot depune recurs în anulare la Curtea Supremă de Justiție numai prin intermediul avocatului.

În opinia sa, aceste dispoziții îngredesc accesul la justiție și încalcă principiul alegerii libere a modalității de apărare, principii garantate de Constituție și de actele internaționale la care Republica Moldova este parte.

În sesizare se susține că prevederile precitate din Codul de procedură penală contravin dispozițiilor art.20 și art.26 din Constituție, precum și art.6 alin.3 lit.c) din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și art.14 alin.3 lit.d) din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice.

3. Raportînd dispozițiile contestate la normele constituționale, la actele internaționale și la legislația internă în domeniu, Curtea Constituțională relevă următoarele.

Protejarea și promovarea drepturilor omului sînt declarate de către Republica Moldova drept principii democratice fundamentale. Conform art.1 alin.(3) din Constituție, Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sînt garantate.

Devenind membru cu drepturi depline al Consiliului Europei, Republica Moldova, prin Hotărîrea Parlamentului nr.1298-XIII din 24 iulie 1997, a ratificat Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale*, încheiată la Roma la 4 noiembrie 1950 (în continuare - Convenția).

 * Tratatate internaționale, 1998, vol.1, pag.341.

Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte (art.4 alin.(1) din Constituție).

Un principiu de bază consfințit în Constituție este principiul universalității, conform căruia cetățenii Republicii Moldova beneficiază de drepturile și de libertățile consacrate prin Constituție și prin alte legi și au obligațiile prevăzute de acestea (art.15).

Atît Constituția țării, cît și tratatele internaționale cu privire la drepturile omului statuează principiul egalității tuturor în fața legii, accesul liber la justiție, dreptul la apărare.

4. Potrivit art.20 din Constituție, orice persoană are dreptul la

satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime. Nici o lege nu poate îngreuna accesul la justiție.

O clauză exhaustivă în acest sens conține art.6 alin.1 din Convenție, conform căreia orice persoană are dreptul la judecarea în mod echitabil, în mod public și într-un termen rezonabil a cauzei sale, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, care va hotărî fie asupra contestațiilor privind drepturile și obligațiile sale cu caracter civil, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală, îndreptate împotriva sa.

Dispoziții analogice sînt cuprinse în art.8 din Declarația Universală a Drepturilor Omului și în art.19 alin.(1) din Codul de procedură penală.

Astfel, dreptul persoanei de a se adresa justiției este o condiție sine qua non în asigurarea eficienței exercitării drepturilor și libertăților sale.

Potrivit normelor Convenției, prin legislația internă statele-părți pot stabili anumite limitări ale dreptului de acces la o instanță cu condiția ca acestea să nu afecteze dreptul chiar în substanța sa, să urmărească un scop legitim și să existe un raport de proporționalitate între măsurile restrictive și scopul urmărit.

Conform art.54 din Constituție, în Republica Moldova nu pot fi adoptate legi care ar suprima drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cetățeanului. Exercițiul drepturilor și libertăților nu poate fi supus altor restrîngeri decît celor prevăzute de lege, care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional și sînt necesare în interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității și imparțialității justiției.

Prevederile alin.(2) al art.54 din Constituție nu admit restrîngerea drepturilor proclamate în art.20-24 din Constituție.

Conform reglementării cuprinse în art.452 alin.(1) din Codul de procedură penală, pentru a înainta recurs extraordinar în instanța supremă este necesar acordul avocatului specializat. Astfel se poate afirma că dreptul de acces la justiție este pus sub condiție suspensivă - acordul avocatului, ceea ce duce la diminuarea nejustificată a exercitării individuale a drepturilor și libertăților fundamentale.

Analizînd jurisprudența relevantă a Curții Europene a Drepturilor Omului (în continuate - CEDO), trebuie menționat că pentru persoanele care i se adresează nu sînt instituite restricții.

Potrivit art.34 (Cereri individuale) din Convenție, Curtea poate fi sesizată printr-o cerere de către orice persoană fizică, orice organizație neguvernamentală sau de orice grup de particulari care se pretinde victimă a unei încălcări de către una dintre înaltele părți contractante a drepturilor recunoscute în Convenție sau în protocoalele sale. Înaltele părți contractante se angajează să nu împiedice prin nici o măsură exercițiul eficace al acestui drept.

Astfel, Curtea Constituțională conchide că dispoziția art.452 alin.(1) din Codul de procedură penală privind înaintarea recursului în anulare la Curtea Supremă de Justiție numai prin intermediul avocatului restrînge accesul liber la justiție al persoanei.

5. Dreptul la apărare este un element esențial al dreptului la un proces echitabil.

Potrivit art.26 din Constituție, dreptul persoanei la apărare este garantat. Fiecare om are dreptul să reacționeze independent, prin mijloace legitime, la încălcarea drepturilor și libertăților sale;

părțile au dreptul să fie asistate de un avocat, ales sau numit din oficiu în tot cursul procesului.

Astfel, dreptul la apărare este un drept fundamental, garantat, care poate fi exercitat de către orice persoană în mod independent și liber.

Aceeași interpretare rezultă și din jurisprudența CEDO privind aplicarea art.6 din Convenție, prin care s-a statuat că libertatea persoanei de a-și exercita ea însăși apărarea este garantată.

Consacrînd dezideratul fundamental privind dreptul la apărare, statul garantează tuturor persoanelor asistență juridică profesională în condițiile legii.

Standardele elaborate de către CEDO includ libertatea persoanei de a alege forma de apărare, iar obligația de a-i asigura apărătorul revine statului, fiind exercitată doar în interesul justiției.

Potrivit art.6 alin.3 lit.c) din Convenție, orice acuzat are dreptul să se apere el însuși sau să fie asistat de un apărător ales de el și, dacă nu dispune de mijloace necesare pentru a plăti un apărător, să poată fi asistat în mod gratuit de un avocat din oficiu, atunci cînd interesele justiției o cer.

Prevederi similare conține Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, adoptat la 16 decembrie 1966, în art.14 alin.3 lit.d*.

* Tratatate internaționale, 1998, vol.1, pag.30

Declarația Universală a Drepturilor Omului, de asemenea, statuează că orice persoană acuzată de un delict este prezumată nevinovată pînă cînd vinovăția sa va fi dovedită în mod legal în cursul unui proces public, în cadrul căruia i s-au asigurat toate garanțiile necesare apărării sale (art.11 alin.1)*.

* Idem, pag.11

Dreptul la apărare este consacrat de art.69 din Codul de procedură penală, care enunță cazurile participării obligatorii a apărătorului la procesul penal.

Legislația de procedură penală însă nu prevede cazurile de acordare a asistenței juridice din oficiu persoanei condamnate.

Potrivit art.70 din Codul de procedură penală, dreptul la asistență juridică din oficiu îl au numai bănuiții, învinuiții și inculpații.

Așadar, o persoană condamnată, care nu dispune de resurse financiare pentru a achita onorariul avocatului, nu va putea declara recurs în anulare.

Curtea Constituțională observă că dispozițiile art.452 alin.(1) din Codul de procedură penală intră în contradicție cu art.6 și art.14 din Convenție privind accesul la justiție și interzicerea discriminării pe motive financiare a solicitanților de a declara recurs în anulare în cauze penale.

Curtea Constituțională menționează că CEDO a recunoscut exigența intervenției unui avocat în cadrul unor anumite faze procedurale drept un mijloc adecvat și proporțional de care statele pot să dispună pentru a asigura mai multe garanții și mai multă rigoare în apărarea acuzatului.

În toate cazurile examinate de CEDO în problema monopolului pledoariei avocaților specializați în fața Curții de Casație din Franța s-a menționat constant că la serviciile acestor avocați poate apela orice persoană, indiferent de starea materială, deoarece persoanele nevoiașe se bucură de un sistem viabil de asistență juridică din oficiu. În Hotărîrea CEDO Meftah și alții contra Franței din 26 iulie 2002, § 38, Guvernul a precizat că pentru o persoană condamnată este tot timpul

posibil de a fi asistată de către un avocat din Consiliu (avocat specializat), pentru a avea posibilitatea de a fi reprezentată în faza orală a procedurii în fața camerei criminale, deoarece este instituit un regim liberal de accesare la asistența juridică gratuită*.

* Pagina WEB a CEDO.

În Republica Moldova se atestă o altă realitate.

Sub aspectul asigurării garanțiilor unui proces echitabil în cadrul procedurii de exercitare și examinare a recursului în anulare prevederile art.452 alin.(1) din Codul de procedură penală limitează dreptul cetățeanului la apărare.

Concluzionînd, Curtea Constituțională relevă că dispoziția contestată privind atacarea cu recurs extraordinar a hotărîrii judecătorești irevocabile, după epuizarea căilor de atac, exclusiv prin intermediul avocatului aduce atingere principiului accesului liber la justiție și dreptului la apărare (art.20 și art.26 din Constituție) și diminuează în mod nejustificat exercitarea liberă și deplină a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, fapt pentru care califică drept neconstituțională sintagma "prin intermediul avocatului" cuprinsă în art.452 alin.(1) din Codul de procedură penală.

6. De remarcă în contextul acestei cauze că Curtea Constituțională s-a pronunțat asupra necesității garantării și protejării dreptului la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime (art.20 din Constituție) și asupra dreptului la apărare (art.26 din Constituție) în multiple hotărîri ale sale (nr.20 din 16 iunie 1997*, nr.22 din 30 iunie 1997**, nr.10 din 17 martie 1998***, nr.16 din 28 mai 1998****, nr.8 din 15 februarie 2000*****, nr.7 din 13 februarie 2001*****, nr.46 din 24 noiembrie 2002*****, nr.12 din 19 iunie 2003*****, nr.2 din 19 februarie 2004*****)).

* M.O., 1997, nr.43-44, art.23.

** M.O., 1997, nr.46-47, art.26.

*** M.O., 1998, nr.28-29, art.16.

**** M.O., 1998, nr.56-59, art.24.

***** M.O., 2000, nr.24-26, art.11.

***** M.O., 2001, nr.19-20, art.6.

***** M.O., 2002, nr.170-172, art.30.

***** M.O., 2003, nr.138-140, art.13.

***** M.O., 2004, nr.39-41, art.9.

Astfel, prin Hotărîrea nr.2 din 19 februarie 2004 "Privind controlul constituționalității unor dispoziții ale art.416 și 444 din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova" au fost declarate neconstituționale dispozițiile contestate din articolele menționate ale Codului de procedură civilă, care obligau părțile în cauza privind examinarea recursului împotriva hotărîrii și încheierii judecătorești pentru care nu este prevăzută calea apelului să pledeze în fața Curții Supreme de Justiție numai prin intermediul unui avocat sau al unui reprezentant licențiat în drept. În hotărîrea respectivă Curtea Constituțională a subliniat că prin aplicarea normelor contestate se încalcă dreptul părților la apărare.

7. Conform art.6 alin.(2) și alin.(3) din Codul jurisdicției constituționale, art.31 alin.(1) și alin.(3) din Legea cu privire la Curtea Constituțională, Curtea își stabilește ea însăși limitele de competență. Controlînd constituționalitatea actului contestat, prin extindere Curtea Constituțională poate pronunța o hotărîre și în privința altor acte normative a căror constituționalitate depinde în

întregime sau parțial de constituționalitatea actului contestat.

Dreptul părților interesate și organelor de stat competente de a exercita căile de atac, în condițiile legii, împotriva hotărîrilor judecătorești este stipulat de art.119 din Constituție.

La depunerea recursului în anulare pentru exercitarea căii ordinare de atac Codul de procedură penală instituie restricții similare ca în cazul art.452 alin.(1).

Astfel, potrivit art.421 din Codul de procedură penală, pot declara recurs procurorul, precum și, prin intermediul avocatului, persoanele indicate în art.401. În cazul în care recursul prevăzut în prezentul articol este declarat de altă persoană decît procurorul sau avocatul, recursul se restituie persoanei care l-a declarat cu o scrisoare de însoțire, explicîndu-i-se modul de declarare a acestuia.

Curtea apreciază sintagma "prin intermediul avocatului" din art.421 ca fiind neconstituțională invocînd motivele de neconstituționalitate expuse la art.452 alin.(1), și anume încălcarea dispozițiilor constituționale (art.20, art.26, art.54) și convenționale (art.6) privind accesul liber la justiție, dreptul la apărare, restrîngerea nefondată a exercițiului unor drepturi sau libertăți. Este neconstituțională și propoziția a doua din art.421, deoarece ea rezultă direct din sensul sintagmei "prin intermediul avocatului".

Potrivit art.415 alin.(3) din Codul de procedură penală, decizia instanței de apel este susceptibilă de a fi pusă în executare din momentul adoptării. Așadar, în momentul înaintării recursului ordinar persoana execută pedeapsa penală, inclusiv privațiunea de libertate. Curtea a menționat că legislația națională nu stipulează mecanismul de acordare a asistenței juridice din oficiu persoanelor condamnate la pedeapsa privativă de libertate. Prin urmare, deținuții sînt lipsiți atît de dreptul de a declara personal recurs, cît și de dreptul la asistență judiciară din oficiu pentru a întocmi recursul ordinar.

Curtea relevă de asemenea că prin dispozițiile art.421 și art.452 alin.(1) din Codul de procedură penală se ignoră accesul la justiție și dreptul la apărare al unor categorii de persoane, menționate în art.401 alin.(1) pct.2) - 4) din același cod, care, în virtutea calificării profesionale, fiind specialiști în drept, nu necesită asistență juridică pentru a formula o cerere de recurs.

Potrivit art.433 alin.(1) din Codul de procedură penală, la judecarea recursului participă numai procurorul și avocații admiși de Curtea Supremă de Justiție, în modul prevăzut de lege, pentru a practica asemenea gen de activitate și care reprezintă participanții în cauza dată, ale căror interese sînt atinse prin argumentele invocate în recurs.

Apreciînd drept neconstituționale prevederile respective ale art.421 din Codul de procedură penală, Curtea a recunoscut de fapt dreptul subiecților indicați în art.401 alin.(1) pct.2)-4) de a declara personal recurs împotriva hotărîrilor instanțelor de apel și, implicit, de a participa personal la judecarea recursului.

Avînd în vedere restricțiile impuse de art.433 alin.(1) din Codul de procedură penală, conform cărora la judecarea recursului participă numai procurorul și avocații admiși de Curtea Supremă de Justiție, în modul prevăzut de lege, pentru a practica asemenea gen de activitate, Curtea subliniază că Legea cu privire la avocatură nr.1260-XV din 19 iulie 2002* nu definește noțiunea și statutul avocatului cu atribuții speciale în domeniu.

* M.O., 2002, nr.126-127, art.1001

Curtea relevă că prevederile art.433 alin.(1) din Codul de procedură penală aduc atingere drepturilor și libertăților fundamentale ale

cetățenilor și nu sînt conforme dispozițiilor art.20 și art.26 din Constituție.

8. Art.455 din Codul de procedură penală reglementează exigențele înaintate față de cererea de recurs în anulare.

Potrivit art.455 alin.(3) din Codul de procedură penală, în cazul în care recursul în anulare se declară de o altă parte decît procurorul, cererea de recurs în anulare în numele acesteia se întocmește de un avocat cu atribuții speciale în domeniu.

Astfel, partea poate face cerere de recurs în anulare prin intermediul avocatului cu atribuții speciale în domeniu. În opinia Curții, această dispoziție restrînge accesul la justiție, subordonîndu-l unui grup restrîns de persoane, ale căror drepturi și obligații, precum și natura raporturilor cu părțile și instanța supremă de justiție nu sînt definite de Legea cu privire la avocatură, după cum s-a menționat anterior.

În concluzie Curtea Constituțională constată că sintagma "prin intermediul avocatului" și propoziția a doua "În cazul în care recursul prevăzut în prezentul articol este declarat de altă persoană decît procurorul sau avocatul, recursul se restituie persoanei care l-a declarat cu o scrisoare de însoțire, explicîndu-i-se modul de declarare a acestuia" din art.421, dispozițiile art.433 alin.(1), sintagma "prin intermediul avocatului" din art.452 alin.(1), dispozițiile art.455 alin.(3) din Codul de procedură penală contravin art.15, art.20, art.26 și art.54 din Constituție, precum și art.11 alin.1 din Declarația Universală a Drepturilor Omului, art.6 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, art.14 alin.3 lit.d) din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice.

Pentru considerentele expuse, în temeiul art.140 din Constituție, art.26, art.31 alin.(1) și alin.(3) din Legea cu privire la Curtea Constituțională, art.6 alin.(2) și (3), art.61, art.62 lit.a) și art.68 din Codul jurisdicției constituționale, Curtea Constituțională

HOTĂRĂȘTE:

1. Se declară neconstituționale următoarele prevederi ale Codului de procedură penală:

- sintagma "prin intermediul avocatului" și propoziția "În cazul în care recursul prevăzut în prezentul articol este declarat de altă persoană decît procurorul sau avocatul, recursul se restituie persoanei care l-a declarat cu o scrisoare de însoțire, explicîndu-i-se modul de declarare a acestuia" din art.421;

- art.433 alin.(1);

- sintagma "prin intermediul avocatului" din art.452 alin.(1);

- art.455 alin.(3).

2. Prezenta hotărîre este definitivă, nu poate fi supusă nici unei căi de atac, intră în vigoare la data adoptării și se publică în "Monitorul Oficial al Republicii Moldova".

PREȘEDINTELE
CURȚII CONSTITUȚIONALE

Victor PUȘCAȘ

Chișinău, 19 iulie 2005.
Nr.16.